

Шарль ЛОРАН

НАПОЛЕОННИНГ
ЖОСУСИ

УЎК: 821.133.1-3II.6

КБК: 84(4Фр)

Л – 77

Лоран, Шарль

Наполеоннинг жосуси: роман. Шарль Лоран / Рус тилидан
Рустамжон Умматов таржимаси. – Тошкент: Янги аср авлоди,
2016. – 288 б.

ISBN 978-9943-27-801-1

Француз адиби Шарль Лораннинг мазкур асари ўқувчини XIX асрнинг бошлари – Наполеон Францияси даврига сайр эттириб, буюк саркарда Наполеон Бонапарт, жосус Карл Шультейтер ва соҳибжамол Берта ҳамда улар қарамоғига олган, томирида қироллар қони оқаётган асранди бола Ганс каби қаҳрамонларнинг тақдири ва ички кечинмалари орқали урушнинг суронли онларига олиб киради.

Нафақат бадиий завқ, балки 1805 йилдаги Франция-Австрия ўртасидаги зиддиятларга оид тарихий маълумотлар билан етарлича танишиш имконини ҳам берувчи ушбу асар ўқувчининг суюкли китоблари қаторидан ўрин олади деб умид қиламиз.

УЎК: 821.133.1-3II.6

КБК: 84(4Фр)

Рус тилидан
Рустамжон Умматов
таржимаси

ISBN 978-9943-27-801-1

© Шарль Лоран, «Наполеоннинг жосуси». «Янги аср авлоди», 2016 йил.

БИРИНЧИ ҚИСМ

ЖОСУС ҚЎЛГА ТУШДИ

– Энди яна муқаллид бўлиб, баджаҳл чолнинг афтини кўрсатиб берасан-да, а?

Саккиз яшар қизалоқ ана шундай деди ва қўлидан тутган отаси томон оёқ учида тикланишга интилди. Унинг қалин сочлари олтинранг бўлиб, паришон кокиллари елкасида тебранарди. Қизча қора барқут жиякли қизил юбкача кийиб олган, торгина карсети остидан оппоқ қўйлагининг енги ва бурмалари кўришиб турибди.

Унинг бу ўтинчи дадасининг нариги қўлидан ушлаган акасининг жиғига тегди. У синглизидан уч ёш катта эди.

– Лизбетанинг айтгани бўлмайди, – деди у. – Бизга бошқачароқ муқаллид бўлиб, яхшиси аскарга айлана қол. Эслагин, охирги марта тақлид қилгандинг-ку.

Лизбета биркесар қизлардан эмасди. Унга қолса, эрмакнинг эски-янгилиги аҳамиятсиз, фақат хурсандчилик бўлса бас. Инчунин акасининг таклифига жон дея қолди.

– Тўғри, тўғри, аскар... Ганс билади-да. Урушга кетаётган жангчи...

Ота кулимсиради ва «маъкул» дегандай, икковига бош ирғади. У болаларининг қўлини қўйиб юборди-да,

бир неча қадам нарироққа кетди. Ака-сингил йўлнинг ўртасидан ёнма-ён юриб бораверишди. Иккови ундан кўз узмай, чексиз қизиқиш билан кузатар эдилар.

Бу киши зоҳиридан оддий шаҳарлик бўлиб, келбатли ва бақувват кўринарди. Уст-боши ва мулойим чехрасидан страсбурглик савдогарга ўхшатиш мумкин эди. Эгнидаги тўқ жигарранг сюртукнинг тугмалари темирдан, бўйинбоғи калта ва қора, этиклари ипли эди. Қоп-қора барра телпагининг гардиши қайрилма, усти ясси, пешонаси соябонли. Қўлида ваҳимали гаврон тутган бўлса-да, пашшага ҳам озор бергудай феъли йўқ эди. Бироқ уни ҳамиша ҳам хушфеъл деб бўлмасди. У кундузлари бир зумдаёқ важоҳатини бошқалай олишини болалар кўп бор кўришган. Бундай дақиқаларда овозини таниб бўлмагани устига кўзларининг туси ҳам ўзгариб кетарди. Ака-сингил ҳарчанд уринсалар-да, бу сирнинг тагига етолмасдилар.

Мана ҳозир ҳам болаларга илтифот қилиб, қиёфасини батамом «янгилай» кетди. У қўлининг оҳиста ҳаракати билан сюртукнинг қайирмаси ва кўтарма ёқасини росмана ҳарбий бичимга келтирди. Панталонини сал юқорилатиб, чаккасида селкиллаётган қизғиш-малла сочларини қулоқлари ортига силлиқлаб таради. Телпаги эса кўзбойлоғичнинг сеҳрли таёқчаси теккандай кивер¹ шаклига кирди, гавдасини гоз қилиб, мундир кийган ҳолга келди. Ранг-туси номаълум ола-була чулкиси гўё этик кийгандай ўта эпчил ҳаракат билан ғойиб бўлди. Болалар қийқириб юборишди:

– Бу жандарм-ку! Ҳа, ҳа, жандарм!

Икковининг шодон ва беғубор чуғурлаши тинмасиданоқ жандарм ўрнида қуролланган гренадёр на-

¹ Кивер – жандармлар бош кийими. (Романдаги барча изоҳлар таржимон қаламига мансуб.)

моён бўлди. У ҳозиргина қилич мисоли ерда судраб юрган таёқ биқини ва елкага тиралиб, қилт этмаётган милтиққа айланди. Кивер ўрнида эса мўйна телпак пайдо бўлди.

Болалар ҳайрат ичра чапак чалиб юборишди. Ўша заҳотиёқ ака-сингил қошида соябонсиз чарм фуражка-ли егерь пайдо бўлиб, сюртук қўққисдан қисқарди-да, егерь энди доломан¹ кийган гусар қиёфасига кирди. Ҳар бир тақлиддан сўнг бу одамнинг юзини ҳам мутлақо таниб бўлмасди. Ҳурпайган сочлари «ювош» тортиб, итнинг қулоқларидай шалпайиб қолар ёхуд кокил тусини олар эди. Бежирим мўйлови диккайган йигирма яшар суворий жангчи ўша ондаёқ тунд юзини шопмўйлов эгаллаган кекса ҳарбий бўлиб қоларди. Кўзлари бир кулгили кўринса, бир чақчаяди. Юзида гоҳо қатъият ва бир зумда бешафқатлик зуҳур этади. Алқисса, у ўзи тақлид қилаётган шахсларни чуқур ўрганган ва муқаллидлик санъатида камолотга эришган эди. Шуниси ҳам борки, унинг бу камолоти фақатгина юз ҳаракатидаги маҳоратдагина эмас, тақлид учун танланган шахснинг феъл-атворини, қурол тутгандаги сохт-сумбатини ифодалашда ҳам сезилиб турарди.

Қўққисдан ўйиннинг белига тепишди. Ака-сингил бир сўз демасдан олға томонга ишора қилишди. Ота ортига ўгирилиб, олдиндаги булутдай чанг-тўзонга тикилди, олисроқда ҳам чанг кўринарди. Тўзон ора-лаб чопаетган отлар ва улар судраган одам тўла аравага кўзи тушди. Аравада нимадир ярақларди, чамаси қурол-аслаҳа бўлса керак.

У болаларни йўл четидаги ўт-ўлан қоплаган ёндамага олиб ўтди. Бу ер шамол ва чанг-чунгдан холи бўлиб, ўткинчиларни бемалол томоша қилиш мумкин эди.

¹ Долман – тугма ўрнига чилвир-ип ишлатиладиган, тик қотирма ёқали куртка. У гусарлар мундирининг асосий унсурларидан бири бўлган.

Энди яқинлашаётган аравалар ва отларнинг дукурлаши яққол эшитила бошлади. Гулдурос кулгулар орасидаги узук-юлуқ аскар қўшиқлари кейинги аравалардаги бақир-чақирга уйқашиб, мислсиз шовқин-суронга айланарди. Ўн чоғли овоз ҳарбий сафар марши-ни баланд пардаларда куйламоқда.

Қувониб кетган болаларнинг кўзлари чарақлаб, тутинган оталарига мамнун назар солишди: улар мана-ви қувноқ манзара унга қандай таъсир қилаётганини билмоқчи бўлишарди.

Яшиндай яқинлашиб келаётган карвон ўзида фақат чексиз шодлик ва гулдурос кулгиларни мужассам этганди. Ака-сингил эса йўловчиларни яхшироқ кўриш учун бир-бирига ёпишиб олганди.

Бу Саверн атрофида кенг тарқалган оддий экипаж эди. Қизил юзи чўғдай чақнаган аравакаш йигит даярли тик туриб олганди. У ҳарбий ҳамроҳларининг тўхтовсиз хандаларидан шунчалар жўшиб кетгандики, қамчиси ҳам гўё қўшиқ оҳангига мутаносиб қарсилларди. Бошидаги мўйна қалпоғи чаккаси томон қийшайиб, тулки тумоғи белигача осилиб қолган, ечилаёзган бўйинбоғи елда ҳилпирарди. Ўн икки аскар араванинг ўнгу сўлига ўтириб олишган. Ўртада қиличлар, милтиқлар, мўйна қалпоқлар уюми. Уларнинг тамаки бурқситиш ва ашула айтишдан ўзга ҳеч бир ташвиши йўқ. Орқадаги араваларда ҳам шу аҳвол, фақат улардаги кучерларнинг шашти биринчидагидек эмас.

Хуллас, бири-биридан баттар тупроққа ботган «хонанда» аскарлар тўла қирқта арава ўқдай учиб ўтди. Бу генерал Удинога қарашли гренадёрлар батальони эди. Аррасдаги алоҳида дивизия энг сара жангчилардан ташкил топгандики, Наполеон ҳам қойил қолиб, уларни ҳатто ўз гвардиячиларидан ҳам забардаст деб

биларди. Мазкур дивизия Булондан Страсбурггача ва Па де Калэдан Рейнгача бўлган олис ва сермашаққат йўлни босиб ўтишганди.

Аскарлар Англияга жўнатишар деб ўйлашганди, бироқ буйруқ Германия томонга бўлди – сабаби номаълум. Фақат энг тажрибали жангчилар Наполеоннинг ҳийласини билишларидан лоф уриб, мақтаниб қўйишарди. (Биринчи консул даврида Маренго жанги бўлиб тарихга кирган ҳарбий юриш, шунингдек, Наполеон бошчилигидаги Миср экспедицияси уларнинг ёдидан чиққан эмасди.) Улар ўзларига аён режани тубандагича шарҳлашарди:

– Кўриб турибсизларки, Ламаншдан ўтишда бизга қалқон вазифасини адо этувчи Вильнев флоти келмади ва энди бекорхўжа бўлиб ётибмиз. Чўмилиш мавсуми ўтиб кетди, бинобарин, император шамоллаб қолишимизни истамайди ва шу боис бизни Рейн тарафга йўлламоқчи. Афтидан, у ерда руслар билан австрияликлар бизнинг йўқлигимиздан фойдаланиб, бир балони бошлаш тадоригида: бориб, улар билан икки оғизгина гаплашиб қўямиз. Унгача адмирал Вильнев бир амаллаб Булонга етиб келади ва биз ҳам у ерга баҳорда қайтиб борамиз.

Гап шундаки, Наполеоннинг фармонида биноан гвардиячилар, арраслик гренадёрлар ва бошқа аскарларни Па де Калэдан кемаларда эмас, бутун Франция ҳудуди бўйлаб араваларда ташилмоғи зарур. Ҳамма бекатларда бунинг учун отлар шайлаб қўйилган бўлиб, ҳарбийлар пошналарини едириб тупроқ кечмасдан ғарбдан шарққа қараб бетўхтов йўл босадилар. Бу ҳақда газеталарга ёзиш тақиқлаб қўйилди.

Тўғри, ҳар куни аравадан-аравага ўтавериш аскарларнинг жонига оз-моз тега бошлаганди. Улар бақувват отлар қўшилган пикардияликлар уловида юриб

кўришди, аргумоқлар ўқдай учиб, адирларга ҳам қийнамай тортаверарди. Иль де Францга етгач, у ердаги шарабанларда¹ ўтириш қулай бўлсада, отлар оғир юкка дош беролмай имилларди. Аммо йўл азоби – гўр азоби деган мақолнинг бор ҳақиқатига Бри, Суассон ва Шампанда мубтало бўлишди: бу ерлардаги икки гилдиракли аравалар жуда расво эди. Ҳарбийлар Эльзасдан бошлаб эркинроқ нафас олишди, аравалар соз, похолни аямай тўшашган, кучерлар дилкаш ва хушчақчақ эди. Ана энди жангчиларга жон кириб, томоқ йиртиб куйлай бошладилар.

Тўхташ ва дам олиш жойини белгилашга масъул мансабдорлар колоннадан анча олдинроққа ўтиб кетишган. Лекин чангга беланган бир гуруҳ зобитлар экипажлар теварагини назорат қилиб боришарди. Командир карвоннинг охирида – ем-хашак ортилган сўнгги арава ортида келаётган эди. У чорпахил, юзи буғриқиб кетган, кўзлари тийрак, аммо беғубор боқарди: нигоҳи йўл ёқасидаги болаларга тушди ва алланимани эслади шекилли, жилмайиб кўйди. Эҳтимол, уйда кутаётган, анави икки болакайдай ўз фарзандлари ёдига келгандир. Яна ким билсин?

Кеч кирди. Чанг-тўзон босилди. Йўлга аста-секин сукунат чўкди. Кўрганларидан кўнгли чоғ Ганс ва Лизбетанинг энди уйга қайтгилари келиб, ота бўлмишга қарашди.

У эса ҳарбийлар ўтиб бўлгунча миқ этмай кузатди. Гўё бекор тургунча бекор ишла деганларидай уларни санаб чиққанди. Бироқ зарҳал мундирли генерал ҳам сафланиб ўтаётган аскарларини зоҳиран бўш-баёв мана шу одамчалик синчковлик билан кузатмасди. Ҳамма аравалар кетиб бўлгач, у ёндафтарини олиб ёза бошлади:

¹ Шарабан – бир отли арава.

«1805 йил 24 сентябрь. Ҳозиргина беш юз кишилик гренадёрлар батальони Саверндан Страсбург томонга ўтиб кетди. Ҳарбийлар кўринишига қараганда, соғлом ва қатъий интизомда. Менда алоҳида таассурот қолдирган хусусият шуки, сочлари қайчиланган, лекин упа сепилмаган аскарларни бугун илк бор кўрдим. Шунинг учун ҳам уларнинг энгил-боши хийла тоза эди, демоқчиманки, агар сочларига упа сепилганда кукуни уларнинг қизил ёқасини ўта кир қилиб юборарди. Айтишларича, ушбу янгилик Франция ҳарбийлари учун тўла-тўқис жорий этилар экан.

Мана шу ярим минг жангчи Келнинг муқобилида саккиз кундан буён қўр тўкиб ётган ўттиз беш минглик қўшиннинг бир қисмидир. Страсбург тарафдага вазиятдан хабарим йўқ, лекин эшитишимга қараганда, Мангейм, Спир ва Майнцда сон-саноксиз аскар тўпланаётган эмиш. Таниш қўмондонлардан ҳеч кимни учратолмадим. Бонапарт тўрт кун бурун жасур жангчиларини «Фахрий легион» ордени билан тақдирлаб, сўнгра Булонга қайтибди. Афтидан, у кетиш ниятида эмас. Ҳатто дабдабали зиёфатлар ташкил этмоқда. Шунга қарамасдан, мен тилга олган катта қўшин жамланиши бежизмас, бунда жиддий бир гап бор ва уни яхшироқ билиб қўйиш керак. Валинеъматининг махфий топшириғи билан Германия сафарига кетган Кавалерия генерали, маълум ва машҳур Мюрат ҳалигача қайтгани йўқ. Куни кеча генерал Бертран қайтиб келди, унга ҳам хуфёна буйруқ берилиб, иттифоқчиларнинг қўшинлари хусусида муҳим маълумотларни аниқлаш топширилганди. Улар шунчалар нўноқлик билан ниқобланган эдики, қандай қилиб душман қўлига тушиб қолмади – шунисига ҳайронман.»

Бизнинг бўш-баёвгина шаҳарлик ана шуларни қайд этгач, дафтарчани киссасига жойлади ва овозини кўтарди:

– Қани, болажонлар, энди қайтамыз!

Улар шаҳар сари йўлга тушдилар.

Бироқ ярим мил юрмасданоқ ўзлари икки соатгина бурун ўтган жойни таний олмай қолишди. Йўлнинг уч юз метр олдиндаги кўҳна тепаликка туташ қайирмасида кавланаётган ертўлаларни кўриб, ҳайрону лол қилдилар. Учовлон чумолидай қайнаётган одамлар устидан чиқишганди.

Бу ерда бояги араваларда ўтган гренадёрлардан бўлак аскарлар ҳам жуда кўп эди. Улар олис йўлда увишган оёқларининг чигалини ёзиб, югуриб-елган кўйи ўзларига қўналға ҳозирлашарди. Отлар бўшатиб олинган аравалар йўл ёқасига тартиб билан тегиб қўйилган, ранго-ранг гренадёрлар ёнидан жой олган бошқа қисмлар ҳам қудрат ва интизом бобида улардан қолишмасди.

Алқисса, қуролли аскарлардан иборат тошқин шаҳар остонасигача ёйилиб кетганди. Атрофда инсонлардан ташкил топган тўлқинни томоша қилгани келган ҳар нарсага қизиқувчан болакайлар гоҳ олға, гоҳ орқага чопқиллар, жойлашув жараёнидаги ҳарбийлар галаси мана шу шумтакалар кузатуви остида ҳавас қилгудай орасталикка эришаётганди.

Ваниҳоят чодирлар тикилиб, гулханлар ёқилди. Аравалар «эшаги»даги милтиқлар устига байроқлар ўраб қўйилган, гўё найзалар бешикка белангандек эди. Само сокин, дуд булутлар сари ўрлайди. Тутун билан вазмин гангур-гунгур садолари ҳам шаҳар осмонига тараларди.

Бу ерда батальон ёки бригада эмас, ҳатто дивизия, балки бутун бир армия жойлашганди!..

Болаларни етаклаган киши бундай манзара рўпарасида ҳайратдан донг қотиб, таққа тўхтаб қолди. Шунчаликки, у ака-сингилнинг саволмуз нигоҳла-

рини ҳам пайқамади. Ахийри бир қарорга келиб, катта йўлгача чўзилган жонли девор орасидан ўтиб кетавермоқчи бўлди.

– Мумкин эмас! – қичқирди соқчи, у артиллериячи бўлиб, қиличини қинидан суғурди.

– Нега мумкин эмас? Ахир мен ўз уйимга бораётган бўлсам-чи? Страсбург фуқаросиман, болаларим билан сайрдан қайтиб...

– Жудаям афсусдаман, муҳтарам дадавой, аммо менга шундай буйруқ берилган. Паркимиз¹ анави ерда, жудаям яқин, шу боис йўл кечга қадар ёпилди.

– Қўйсангиз-чи, биродар, манави гўдаклардан хавфсираманг, замбаракни мажақлай олишмайди. Келинг, мени ўтказиб юборинг, ишончим комилки, буйруқ бизга татбиқ этилмаса ҳам бўлаверади.

– Бўлиши мумкин. Лекин менинг қўлимдан ҳеч нарса келмайди. Ана зобит, истасангиз ўзидан сўраб кўринг...

Посбон ишора қилган зобит худди буюргандай батальон командири эди. Икки жажжи болакайнинг тўхтатилиб, жангчига ҳайрон боқиб турганига унинг ҳам эндигина кўзи тушганди. Ёнидаги ҳамроҳи эса капитан экан. У тилласоч кичкинтойларни эслади ва соқчидан сўради:

– Нима гап ўзи?

– Командир, манави киши болалари билан шаҳарга ўтиб кетмоқчи.

– Страсбургликмисиз, – сўради зобит. – Кимсиз, отингиз нима?

– Шультмейстер, Карл, Людовик, де-ла-Месанж кўчасидан, баққолман, тамакифурушлик қиламан.

– Ҳарбийда бўлганмисиз? Ёшингиз нечада?

– Ўттиз бешга кирдим, командир жаноблари.

¹ Парк – қўшин таъминотига тааллуқли кўчма ҳарбий омбор.

– Нега жавоб бермайсиз, аскарлик хизматини ўтаганмисиз?

– Полковник Савари мени шахсан билади...

– Демокчисизки, полковник Савари танишингиз эди?..

– Ие, у ўлдими?

– Йўқ, у ҳозир дивизия генерали, жанговар жандармлар командири ва разведка хизматлари бошлиғи. Сиз бари бир саволимга жавоб берганингизча йўқ.

– Мен аскарликда бўлган эмасман, командир.

– Нима учун? Кўринишингиздан тоғни урсангиз талқон қиласиз-ку?

– Франциялик эмасман-да.

– Унда қаерликсиз?

– Янги Фрейштатдан.

– У қаёқда ўзи?

– Страсбургдан тўрт милча масофада, Рейннинг нариги соҳилида.

– Шунақа экан, бу ерда нима қилиб юрибсиз ва Саварини полковник чоғидан қандай танийсиз?..

Яқиндагина болаларни кулдириб қувонган, сиёқидан ниҳоятда мўмин-қобил ва соддадил кўринган одамнинг асаби бу савол-жавобларга зўрға чидаётганди. Бир неча бор жеркиб ташлагиси келса-да, ўзини босди. Сўнгги саволгина унинг сабр-бардошини адоёи тамом қилди. У батальон раҳнамосининг кўзларига тик боқди-да, шундай жавоб қайтарди:

– Генерал Моро Рейн дарёсидан ўтар чоғи французларга катта хизмат кўрсатгандим. Шу хизматимнинг мукофоти ўрнига бу жойда яшаш имтиёзини беришган. Тўғри, қўлимда милтиқ ва қилич бўлган эмас, бошимда мўйна телпак ё оёғимда шпорлар йўқ эди, бироқ, башарти мен бўлмаганимда, Гогенлинден остонасида немислар устидан қозонилган зафар чип-пакка чиқиши ҳеч гапмасди.

– Вой-бўй, менинг қаҳрамоним! – деди командир истеҳзоли оҳангда. – Агар гапларингиз чин бўлса, ҳазилакам саркарда эмассиз. Лекин айни ҳолда сиздаги ватанпарварлик жудаям фаройиб: ахир сизнинг кўмагингиз билан Моро янчиб ташлаган немислар ватандош оғаларингиз-да. Хўш, ватанингиз у ёқда эканига ўзингиз иқрор бўлмадингизми?

Зобит шундай деб, шарқ томонга қўл чўзди.

– Киши ўзини қадрлаган мамлакатга мансуб ва ўзи хоҳлаган мамлакатга хизмат қилади.

– Эҳтимол шундайдир. Бироқ шахсан мен ўз юртини севмагани ҳолда унинг ёвларига хизмат кўртаётган кимсаларга ишона олмайман. Қани, ҳой тўртовинг, бу ёққа келларинг! – буюрди командир.

Аскарлардан бир нечтаси командирнинг буйруғини бажаргани келаркан, ҳалитдан бери миқ этмай кузатиб турган капитан Шульмейстер томонга юра бошлади. Боши ғавғода қолажagini пайқаган Шульмейстер яшин тезлигида ҳаракат қилди: у қўлларини сюртук бурмалари орасидан чиқариб, болакайни эркалаган мисоли боши ва елкасига енгил қоқиб қўйди. Айни ҳолда зийрак киши синчковлик билан қараса, бунда бир сир борлигини пайқай оларди. Шундан кейин Шульмейстер қилт этгани йўқ. У анавиларнинг кўзига тап тортмай тик боқди, шубҳасиз, уларга ўзини ҳибсга олиш буюрилганди. Болакайнинг кўзлари гўё шундай дерди: «Дада, кўнглингни тўқ қилавер! Сен менга ишониб топширган нарсани олдириб қўймаслигим зарурлигини тушундим... у курткамнинг ёқаси остида турибди. Кўздан ғойиб бўлишим биланоқ уни яхшилаб яшириб оламан. Қўрқма! Хотиржам бўл!»

Лизбета бўлса, унга ёпишиб, қўрққанидан йиғлаб юборишга шай эди.

– Командир, – мурожаат қилди Шульмейстер, у кейинги лаҳзаларда мутлақо ўзини босиб олганди,

– менинг тақдирим хусусида қандай буйруқ берганингиздан хабарим йўқ. Аммо умид қиламанки, шўрлик гўдакларимни қўналға ортидаги шаҳар дарвозасига элтиб қўйиш ҳақидаги буйруқни дариг тутмасангиз керак. Агар иккови ўша ерга етиб борса, кўнглим тўқ бўларди, чунки ака-сингил у ёғига уйни топа оладилар.

– Дарҳақиқат, бундан осони йўқ, – таъкидлади командир. – Капитан, айтинг, кичкинтойларни уйга обориб қўйишсин. Мен иккови бирор корҳолга йўлиқишини сираям хоҳламайман... Сиз эса, дўстим, мен билан юринг.

Ранги бўзарган, кўзлари чақноқ йигитча ўтакаси ёрилган синглисининг қўлидан тутганича сержант кузатувида йўлга тушиб, кўздан ғойиб бўлди. Айни шу дамда де-ла-Месанж кўчасининг баққоли ғамгин бош эгган ва қўллари шалвираган алфозда тўрт аскар қуршовига тушиб, қўмондонлик қароргоҳи томон борарди.

БЕРТАНИНГ ХАВОТИРИ, МАРШАЛНИНГ ТАҲДИДИ

Месанж кўчасидаги дўкон эшигида турган мунис ва мафтункор аёлнинг қадду қомаги пештахтадаги тамаки ё атторликка хос лаш-лушларнинг ношоирона муҳитига мос келмасди. Унинг олтиндай жилваланаётган сочлари ўртасидан фарқ очилган бўлиб, икки тарафдаги кокиллари чаккасидан айлантириб ўриб қўйилганди. Дераза ортида кўргазмага қўйилган ширинлик ва тамаки, лента ва газмол, темир ва мис, майда-чуйдалар ёнидаги аёлнинг қаймоқдай чеҳраси, қоп-қора шаҳло кўзлари, олтин-кумушу зеб-зийнатлардан холи ва эльзасча одми кастюмдаги нафис жуссаси дўконни янада безаб турарди. Унинг латиф қомаги гўзал бир жонли ҳайкал эдики, дўкон бўсағасида ҳозиргина қад ростлаган деяверасиз.

Зоҳиран йигирма яшар кўринса ҳам, аслида йигирма беш ёшда эди. Ҳусну латофати ўтган-кетганни шунчалар сеҳрлаб қўйгандики, аёлнинг ёшини суриштириш ақлга сиғмасди. Шунингдек, унинг боши очиқ қиз ёки оилали жувон экани ҳам ҳеч кимнинг хаёлида йўқ. Барча унинг беҳад гўзаллигига қалбан иқрор бўлиб, шунинг ўзи етарли эди.

Айни дамда Бертанинг нигоҳи кўчанинг қарши тарафида, Брольи хиёбони сари интизор боқарди. У саломлашган қўшнилари таъзимларига ним табассум билан жавоб қилар, тўпланганларнинг бугунги янгиликлар ҳақидаги гап-сўзлари ҳам қулоғига кирмас эди. Ҳарбийлар ташрифи туфайли бошланган гайриоддий бесаранжомликни ҳамсоялари қатори Берта ҳам кўриб турарди, албатта. Бир неча соатдирки, кўчалар гала-гала жангчиларга тўлиб-тошганди, лекин уларнинг қиёфаси ва мундирлари шаҳар аҳлига мутлақо нотаниш эди. Дақиқа сайин уни бундай бе-самар кутишдан чалғитаётган харидорларнинг хизматига Берта Шульмейстер аранг улгурарди. Мудҳиш ва азоб тўла бир ғусса юрагини эзиб, мавҳум ваҳима лабларига гўё қулф солиб қўйганди. У ҳатто янги мижозларнинг хушомадинию нимагадир харидор бўлганини ҳам эшитмасди. Ундаги бу паришон кайфиятни жонкуяр қўшнилари сезишди ва улардан энг яқини кечки пайт суриштириб қолди:

– Шульмейстер хоним, бугун жа-а камсухан кўри-нализми?

– Эрим келмаяпти, – деди у, – болалар билан кетганига анча бўп қолди. Улар ҳарбийлар орасидан шаҳар томонга ўта олишмасмикан деб ташвишдаман.

– Бу иккаласи сизни кўп ҳалак қиладиган бўлди-да! Башарти туққан болаларингиз бўлгандаям бунчалик қийналмасдингиз! Ўзи нимадан қўрқасиз?

– Билолмадим. Тўғри, Карл эҳтиёткор ва бакувват, лекин қизиқувчан, ҳар нарсани яқиндан кўраман дейдида. Мен худди шунисини ўйлаб...

– Қўйсангиз-чи! Эрингиз юлдузни бенарвон уради-ку! Ҳозир кўрасиз, сиз ўнг томондан келишини кутасиз, у эса сўлдан келиб, «воҳ» дейди...

Савдогар йигит дўкон бекасига гап уқтириб бўлгач, қаҳва олишга кирган харидор аёл ҳам суҳбатга қўшилди:

– Менинг кичкинтой болаларга жоним ачийди. Ахир ота-оналари шўрлик жажжиларни оломон орасида судраб юришади-я! Бечоралар оёқ остида қоп кетса нима бўлади?

Улар суҳбатга андармон экан, эшикдан кираётган заиф ёруғни кимнингдир гавдаси батамом тўсиб қолди: остонада бўйчан бир одам пайдо бўлди.

У келишган ва забардаст киши эди. Ўрмон мисоли қалин ва кундуздай сочлари чаккасида селкиллар, қулоқлари кўриниб-кўринмасди. Уст-бошига қараганда, нотаниш меҳмон давлатманд савдогарга ўхшарди. У эгнига катта ёқали узун сюртук ва оёғига панталон устидан қайтарма қўнжли этик кийганди. Бармоқларига қимматбаҳо узуклар тақиб олибди. Унинг қиёфасидан хушфёъл қатъият, бепарво дадиллик ва хийла калондимоғлик сезилиб турарди. Тилига қараганда жанублик бўлса керак. У навжувон дўкондор хонимга ўта мулойимлик ва айни дамда ҳукмфармолик билан сўз қотди:

– Соҳибжамол бўтам, шу ерда темир-терсак билан савдо қилувчи... исмини ҳозир айтаман... шошманг-чи!.. Ҳа-а, Карл... Карл Мейстер яшайдими?.. Мейстердан олдин нимадир бор эди, аммо ёдимдан... Умуман, кимни сўраётганимни ўзингиз билмайсизми?

– Маъзур тутасиз, тақсир, бу уйда темир-терсак билан савдо қиладиган одам йўқ... Тўғри, менинг эримни Карл Шулмейстер дейишади, лекин унинг тижорати...

– Э-э, унинг тижорати билан нима ишим бор?.. Мен унинг эл кўзини бўяш учун қилаётган машғулоти айтдим. У эски темир-терсакларни сотарди, энди эса кўриб турибманки, алламбало олхўрию тамакига ўтибди, булар мени тариқчаям қизиқтирмайди. Бироқ уни кўришим ва бўлак масала устида бир дақиқа гаплашиб олишим керак. Айтишларича, у божхонага панд бериб, контрабанда билан шуғулланаркан. Ҳатто шундай гаплар борки, эрингиз божхона ходимларини гоҳо ўққаям тутармиш. Худди мана шулар хусусида у билан суҳбатлашмоқчиман. Мен атайин ўзим ёлғиз келдим: аввало, уни чўчитгим йўқ, қолаверса, кийинишга бориш... ва шерикларимни... бошлаб келиш учун вақтим зое кетарди... Эрингиз қаерда? Хўш!..

– Бирортаям сўзингизга тушунолганам йўқ, тақсир, – деди хавотирдан юраги увишган Берта. – Ҳозир ўзим ёлғизман... Малол келмаса, сал кечроқ...

– Ие, кечириб қўядилар! Ҳали у келгани йўқ демоқчимисиз?.. Бўпти, кутиб ўтиравераман.

Жувон эътироз билдирмоқчи бўлди:

– Бироқ, тақсир...

– Бас! Муғомбирликни йиғиштиринг, хонимча! Юпунгина дўконингизга ташрифимдан қувонинг, бу ерда жиндай ўтириб, тин олиш ўзимгаям ёқиб тушди... Қолаверса, менга шунисиям хуш ёқдики, бағоят соҳибжамол экансиз!.. Агарда мен ахтарган кимса эрингиз бўлса, сизга муносиб қаллиқ бўлиш учун Аполлонга ўхшамоғи зарур...

Бу ўзига бино қўйган ва такаббур зот бунақанги хушомадлардан аллақанчасини бошқа жойларда ҳам

«хотамтойларча» улашган бўлса ажабмас. Аниқки, ўзи илтифот қилган ҳар қандай аёлнинг бахтиёрликдан терисига сиғмай қолишига ҳам унинг ишончи комил. У Берта Шульмейстерга боқаркан, гўё кўзлари тилга кирарди: «Наҳотки, марҳаматли эмасман! Ахир оқил одамман-ку! Мени рад этиб бўпти!» Аммо унинг бу қарорлари аслида гўллик бўлиб, масхарага арзирди, холос.

Шу аснода Шульмейстер хонимнинг ранг-рўйи мутлақо бўзариб кетганди. Нотаниш киши кирган дамдаёқ харидорлар дўконни тарк этиб, Берта у билан ёлғиз қолганди. Манави қўпол ва сурбет хушомадлар ниқоби ортига фитна-фасоднинг ҳар турини тўқувчи устаси фаранг шахс яширинганини Бертанинг кўнгли сезиб турарди. Бироқ бундан аввал унинг аёллик гурури туғён кўтарди:

– Мен ўзимнинг уйимдаман, ёлғиз қолишга ҳаққим бор... Қолаверса, кеч бўлди, дўконни ёпишим зарур. Марҳамат қилиб, бу ерни бўшатиб қўйсангиз?

Нотаниш киши яйраб кулиб олди. Эшитганларига ақл бовар қилмасди, бу ҳайратланарли ва ғайриодатий эди. «Кетинг» дейишга журъатнинг топилганини-чи!.. Афтидан, бу аёл сўзининг одобдан эмаслигини хаёлига ҳам келтирмасди. Кетиш... Ундан кета қолишни сўради, ҳатто буюрди-я!.. Энди унинг қора кўзлари аёлга яна ҳам қизиқиброқ тикилди. Шунчалар сулув, шунчалар латиф бўла туриб, меҳмонни қувиб солмоқчи!..

– Азизам, сиз мени умуман танимадингиз, энди бунга шубҳам қолгани йўқ. Бунга ишониш қийин бўлса-да, бари бир тан олиш керак. Мана энди гап топилиб қолди! – овозини кўтарди у. – Аммо анави овсар Бертраннинг айтишича, мен ўз суратимни ўзгартира олмас эмишман!.. Наҳотки сиз менинг кимлигимни билмасангиз? Худо шоҳид, бундай вазиятда қолишим

етти ухлаб тушимга кирган эмасди! Келинг, яхшироқ разм солинг-чи!.. Хўш?.. Бари бир танимаяпсизми?

У яна хандон уриб хохолой кетди.

– Аммо, тақсир, – деди Берта тушунарли қилиб, – модомики сизнинг номингиз мен хоҳламасам-да, уйимда тунаб қолишингизга далил бўла оларкан, бўпти, қани кимлигингизни айтингчи! Отингиз нима? Агарда айтишни истамасангиз, марҳамат, дўконимни бўшатиб, қолаверса, мен эшикни полиция талаб қилганидай кечикмасдан беркитишим зарур.

– Эй гўзалим, ростини айтсам, бу мулоҳазаларингиз билан фариштага ўхшайсиз! Полиция хусусида хавотирланманг. Мабодо келиб қолса, ўзим пешвоз чиқаман ва кўнглингиз тўқ бўлсинки, минбаъд бошингизни оғрита олмайди.

– Бўлса бордир, тақсир, бироқ эшитиб қўйингки, ҳомийлигингизга мутлақо зормасман! Менга хиралик қилишингиз ақлдан эмасди, энди эса хафа қила бошладингиз. Агар дарҳол кетмас экансиз, ёрдамга чақираман.

– Жин урсин! Бўтам, ахир ўзим сиз сўраган ўша нажоткорман-ку! – у аёл қаршисида бўй-бастини ростлади. Унинг айни ҳолдаги сиёқи артистона бўлса-да, унда сир ва салобат яққол намоён эди. – Эрингизни кутиб ўтиришимга ижозат бериш учун кимлигимни билдингиз келяптими? Марҳамат, била қолинг. Мени Мюрат дейдилар!

Берта унга бепарво назар солди-да, такрор савол берди:

– Мюрат?

– Ҳа, Мюрат – империя шаҳзодаси, Франциянинг ҳам адмиралли, ҳам маршали. Наполеоннинг куёви, биринчи даражали «Фахрий легион» ордени нишондори. Энди менинг бу ерда қолишимни маъқул кўрарсиз, сулув қиз?

– Шаҳзода, куч-қудрат ва шон-шуҳрат бобида қанчалар зўр бўлсангиз, сиздан кетишингизни сўраётган аёлга зўравонлик қилиш ҳуқуқингиз шунчалар кам деб биламан! Бироқ Франция маршали бу оқшом ўз қўналғасини мана шу дўконга кўчирмоққа саъй қилгудай бўлса, унга қандай туйғулар етовида жой берганимни ўзи бемалол тушуна олади... Хуллас, мен кета қоламан.

– Ие, сулувхон, ҳали шаҳзодаларга тоб-тоқатимиз йўқми, а?

– Мен уларни тан олсамгина ҳурмат қиламан. Илтимос, ўзим кета қолайин...

– Йўқ, йўқ, ўтинаман! Мени ташлаб кетманг! Ажабо, шундай аёлсизки, маҳвашдек соҳибжамоллик устига дадил бетгачопарлигингиз ҳам бор ва буни хаспўшламайсиз ҳам... Кетишни хаёлингизгаям келтирманг, жин урсин!.. Мени сеҳрлаб қўйдингиз, алақибат бу ерга нима учун келганимниям унутдим. Ҳеч қиси йўқ, каминага биргина табассумингиз кифоя, эрингизни афв этаман.

– Эримни?.. Нима демоқчисиз ўзи? Унинг боши хатардами? Гуноҳи нима?

– Уми? Деярли бегуноҳ. У Францияга душман бўлганларнинг жосуси, бор гап шу! У қўшинларимиз ҳаракати ҳақида австрияликларга маълумот бериб турган. Баварияда бизнинг анчагина дўстларимиз бор, эрингизнинг хоинлигига далил-исботни ўша ерда топдим. Бу тўғрида императорга маълум қилдим, уни отиб ташлашни буюрса ажабмас!.. Бай-бай-бай қўрқитиб юборганим кўриниб турибди. Сизни безгак тутяпти-ку! Ахир нега жағимни очдингиз, жин урсин!..

У беихтиёр далда бериш учун аёлнинг ёнига ўтди. Бу ҳаракат аввалгидай шунчаки хушомад бўлмасдан, аксинча, чинакам жонкуярлик эди. Ҳар аёлга ошиқ бўлувчи бу жигарсўхта шу тобда самимий йигитга айланиб қолганди.

– Бу қип-қизил тухмат, – деди Берта уни кўксидан итариб. – Эрим – фариштадай покдомон инсон. Ҳа, фариштадай, билиб қўйинг! У – энг оғиркарвон, содда ва ҳалол одам. Сиз унинг бошидан мағзава тўкяпсиз, у эса икки етимчани сайр қилдириб юрибди, биз бу шўрлик болаларни фарзанд қилиб олганмиз, бағримизни очганмиз... Сиз келганда учовларини кутаётган эдим... Қанақасига у жосус бўлади? Нега ундай дейсиз!.. Сизга айтдим-ку, у болаларга ҳарбийларни кўрсатиш учун оп кетди!..

– Етар, аслида сизга индамасам бўларкан. Бу ҳақда ортиқ бош оғритманг, мен ўзим тафтиш қиламан, ўзим тагига етаман. Эрингиз душманга хабар бераётгани ҳақида мени ишонтиришганди, агар бу тасдиқланмаса, асло хавотир олманг. Маршал Мюрат ваъда берадики, унга ҳеч нарса бўлмайди.

Бертанинг ўтинч ва ишонч тўла кўзлари умид билан боқаркан, маршалнинг қалбида гасконияликларга хос жўмардлик уйғонди-да, актёрчасига тантанавор хитоб қилди:

– Мен сизга Франция шаҳзодаси сўзини бердим!

Шунинг устига гўё унинг акс садосидай, кўққисдан шодон қаҳқаҳа жаранглади. Остонада икки олтинсоч болакай кўринди ва жувон улар томон отилиб, севинганидан қийқириб юборди:

– Хайрият! Келишди-я!

Таассуфки, уни яна қайғу босиб қолди! Ахир иккови холос-ку! Уларни олиб келган кичик зобит зинада турганча аёлга разм соларди.

– Эрим қани? – сўради у остонадаги кузатувчидан.

– Билмадим, хоним. Менга иккала болани олиб келиш буюрилган. Ўйлайманки, буларни етаклаб юрган одамни командир ҳибсга олди.

– Тушунтириб гапир! – Мюратнинг гулдурос овози жаранглади. – Ундан аввал қаддингни ғоз тут ва дарҳол айт, қаёқдан келдинг?

Сержант дўконга кирди. У ўзини бунчалар сўроққа тутаётган оддий кийимдаги ғалати одамга бир сидра разм солди. Сўнгра пошналарини бир-бирига уриштириб, ўзини ростлади-да, чапдастлик билан қўлини чаккасига тегизиб, орасида «ҳа, маршал», «йўқ, маршал» деганича, нимаики кўрган бўлса, мухтасар айтиб берди.

Аслида у тузукроқ тушунтиролгани ҳам йўқ. Сержантнинг сўзича, қандайдир томошаталаб киши тақиқланган қўналға оралаб ўтишга интилибди. У ўша ондаёқ франциялик эмаслигини тан олибди. Тўхтатилгач, қаршилик ҳам кўрсатмабди.

- Ажнабий эканига ўзи иқрор бўлдимиз?
- Ҳа, маршал.
- Қайси давлатдан?
- Немис эди шекилли.

Ганснинг ранги ўчиб кетган бўлса-да, шаҳд билан унинг сўзини бўлди:

– Карл дадам уларга шу ерда яшашга рухсати борлигиниям айтди.

– Жудаям зўр! – деди маршал ва ён дафтаридан бир варақча нималарнидир ёзиб, сержантга тутқазди: – Қўмондонга манави буйруқни берасан. Зудлик билан жўна!..

Мюрат дўконга кирганидан буён илк бор ўзини шаҳзода сифатида намоён этди ва батамом ғурбатда қолган жувонга тасалли бериш учун деди:

– Хоним, эрингизни қўйиб юборишади ва қайтиб келади. Эртага эрталаб менинг бош штабимга борсин, уни кутиб тураман. Сиз бу гапимни эрингизга етказасиз деб умид қиламан, гаплашиб олишим керак. Унга дахлдор ҳамма нарсадан хабардор бўлишим зарур. Ўзингиз мард ва эътимодли аёл экансиз, сизга мутлақо

ишондим. Ўйлайманки, сиз билан бундай муомалада бўлаётганим яхши ниятда эканини ўзингиз мушоҳада қила оласиз... Ахир дарҳол чора кўришга ҳаққим бўлгани ҳолда, бу ишни тўхтатиб туришим ҳазилакам гап эмас. Бироқ энди кечиктираман: бу сизга етказган азиятим эвазига мен тўлаётган товонки, афсусдаман. Ўзимга номуносиб бу ишни Рейннинг нариги ёғида бошлаб, бугунги оқшомда якунламоқчи эдим. Бунақа машғулот каминага мутлақо синашта эмас, зеро, мен душман билан доимо фақат жанг майдонида тўқнашган аскарман. Бунини ҳализамон қайтиб келадиган бадбахтга уқтириб қўйинг. Жуда қаттиқ тайинлангки, энди ҳар қандай найрангбозлигининг бозори касод, Худо кўрсатмасин, қочиб қутулишни ўйласа, бу тентаклиги фақат ўзига зарар. Менинг яхшилигим шуки, шу ерда тураверишига имкон бераман, аммо унинг шахси шубҳалардан батамом холи бўлмагунча ҳар бир қадами назоратда бўлади. Агарда мен бўлакча йўл тутсам, император ва ҳарбийлар наздида ўзимга хоин маршал деган тавқи лаънатни орттириб оламан. Яхши қолинг, хоним, хафа бўлманг ва ҳар бир сўзим қулоғингизда турсин!

У бекага таъзим қилди ва чиқиб кетди, маршалнинг алп қомати қоронғилик қўйнида ғойиб бўлди. Аёл эса кутилмаган шумхабар зарбидан гарангсиб қолаверди. У иккала норасидани қанотига олганича жиққа ёш кўзларини бир нуқтага тикиб, таёқдай қотганди.

ЭР ВА ХОТИН

Салдан сўнг Берта эс-хушини йиғиб олди. Анқайиб туравергани билан бўлмасди-да. Одатий ташвишлар уни аста-секин овунтирди. Дўконни кулфлаб, чироқларни ўчирди ва болаларни овқатлантиргач, жой-жойига ётқизди.

Лизбета ухлаб қолди ва Берта энди чиқиб кетмоқчи эдики, Ганс гивирлай бошлади. У қўлини чойшаб устига чиқариб, курсига ташланган кўйлагига узатди-да, ниманидир олиб, ёстиғи остига яширди. Берта ундан сўраб ўтирмади, сабр қилмоқчи бўлди. Ҳеч қанча ўтмасдан Ганснинг кўзлари юмилди. Икковини ҳам ўз фарзандидай севган Берта Ганснинг хуфёна ҳаракатидан ташвишланиб, бола эҳтиёткорлик билан яширган нарсани оналарча жонсараклик билан ёстиқ остидан олди ва эрининг ёндафтарчасини дарҳол таниди. У бирор бор варақлаб кўрмаган эса-да, муқовасини биларди. Ўша ондаёқ унинг шуурида нимадир ялт этди: нега бунди Гансга бериб қўйибди? Ёмон хаёлга борди: наҳотки Мюратнинг айтганлари ҳақиқат бўлса?..

Унинг вужудини титроқ босди, сирли дафтарни олиб, ҳамма эшикларни беркитди. Сўнгра шоша-пиша бошидан-охиригача варақлаб чиқди. Шунда унинг айрим саҳифалари йиртиб олинганини пайқади. Хўш, нега? Карл уларни йиртиш билан далилни йўқотган... ё айблашаётганидек, ўзини ёллаган душманга берган бўлса-чи?

Мавжуд варақларга мутлақо аҳамиятсиз гаплар ва қандайдир иероглифлар ёзилган бўлиб, Берта тушунолмади. Умуман, дафтарчада аёлдаги шубҳаларни тасдиқловчи ҳеч нарса йўқ бўлиб, бирорта аниқ исбот бўлгудай маълумот ёзилган эмасди!

У ана шу мушоҳадалар билан сўнгги саҳифани очди.

Мана энди ҳаммаси равшан. Хоинлик содир бўлгани аниқ. Рад этишнинг иложи йўқ. Аёл кўзи кўриб турган ҳақиқатни рад қилишга қанчалик интилмасин, манави сатрлар унинг бу уринишини чиппакка чиқараверарди:

«Валинеъматининг махфий топшириғи билан Германия сафарига кетган кавалерия генерали, маълум

- Lituz.com

Elektron kitoblar

**To'liq qismini Shu tugmani
bosish orqali sotib oling!**